

DR MARCIN SIEDLECKI

Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku

Luki identyfikacji etnicznej w spisach powszechnych państw Grupy Wyszehradzkiej: kobiety vs mężczyźni

Streszczenie

Artykuł prezentuje wyniki spisów powszechnych przeprowadzonych w Polsce, Czechach, Słowacji i Węgrzech (Grupa V4) w 2011 roku. Państwa Grupy Wyszehradzkiej były zawsze częścią tej samej cywilizacji, opartej o wspólne wartości materialne i intelektualne oraz wspólne korzenie w różnych tradycjach wyznaniowych, które wyrażają wolę utrzymania i wzmacniania utrwalonych powiązań. Narodowe spisy powszechne ludności i mieszkań w krajach V4 w roku 2011 były pierwszymi po akcesji tych państw do Unii Europejskiej. Spisy powszechne są ważnym momentem w życiu każdego narodu, w którym to państwo pyta swych obywateli, między innymi, o identyfikację etniczną. W poniższym tekście autor poddaje analizie zjawisko luki identyfikacji etnicznej, ujawniające się w trakcie spisów: fenomen obejmujący 4,95 mln obywateli Grupy Wyszehradzkiej, którzy zrezygnowali z możliwości ujawnienia swej tożsamości narodowej. Pytania o przynależność etniczną, w tym podwójną tożsamość narodowościową były w trakcie spisu – w szczególności w Czechach – nieobligatoryjnymi, udzielenie odpowiedzi na pytanie o etniczność uzależnione było od woli respondentów i respondentek.

Słowa kluczowe: identyfikacja etniczna • spisy powszechne 2011 • mniejszości narodowe • Grupa Wyszehradzka

THE ETHNIC IDENTIFICATION GAPS IN THE NATIONAL CENSUSES OF THE VISEGRAD GROUP COUNTRIES: WOMEN VS. MEN

Abstract

The article presents the results of the 2011 National Censuses in Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary (V4). These countries have always been part of a single civilization sharing cultural and intellectual values and common roots in diverse religious traditions, which they wish to preserve and further strengthen. The 2011 Censuses of Population and Housing were the first researches performed since V4's accession to the European Union. Censuses constitute important moments in the life of a nation, as this is when the State asks its citizens – among other questions – “What’s your nationality”? In this study the author examines the phenomenon of the ethnic gap identification: 4,95 million citizens of the Visegrad Group who chose not to respond the questions relating to national and ethnic identity. Ethnicity, including dual ethnicity, was recorded – especially in the Czech Republic – as freely declared by the respondent’s wishes and on a voluntary basis, so a respondent could also refuse to report his or her ethnicity.

Keywords: ethnic identification • 2011 censuses • ethnic minority • the Visegrad Group

Wprowadzenie

Spisy powszechne ludności są unikatowym źródłem informacji na temat mieszkańców państw przeprowadzających tę złożoną, administracyjną operację. Podstawowym ich celem jest ustalenie dokładnej liczby ludności oraz poznanie wybranych cech populacji (demograficznych, społecznych, ekonomicznych, geograficznych). Spis powszechny jest przedsięwzięciem badawczym nieporównywalnym z żadnym innym analizowanym na gruncie nauk społecznych¹. Portret społeczeństwa dostarczany przez ten instrument poznawczy jest wartościowy – ze względu na zasięg badania, jego zakres tematyczny, potencjał możliwych zastosowań zebranych danych. I chociaż najsprawniej przeprowadzone ewi-

¹ M. Krywult-Albańska, *Spis powszechny jako źródło informacji o ludności*, „Studia Socjologiczne” 2012, nr 4, s. 102.

dencje ludności nie dostarczają danych w pełni odzwierciedlających stan zastany, umożliwiają pozyskanie szczególnie cennych informacji, niezbędnych w analizach demograficznych, społecznych i gospodarczych². Wyniki spisów powszechnych są źródłem wiedzy, która ma zastosowanie w administracji, polityce, edukacji, kulturze oraz dziennikarstwie.

Celem niniejszego tekstu jest omówienie występującego w czasie spisu powszechnego zjawiska rezygnacji części obywateli z możliwości udzielania informacji na temat własnej przynależności etnicznej (w skrócie: luka identyfikacji narodowościowej). W sposób szczegółowy zaprezentowane zostaną dane, odnoszące się do luki identyfikacji narodowo-etnicznej kobiet i mężczyzn z Polski, Węgier, Czech oraz Słowacji, państw o zbliżonych doświadczeniach historycznych, zbieżnych celach politycznych, współpracujących od 25 lat w formule Grupy Wyszehradzkiej.

W wielu państwach, najczęściej wielonarodowych oraz tych o tradycjach migranckich, rutynowym elementem spisu jest komponent etniczny. Pytania o przynależność do grupy etnicznej na kontynencie europejskim są powszechnie stosowane w spisach państw Europy Środkowej i Wschodniej (zdecydowana większość krajów Europy Zachodniej, m.in. poza Wielką Brytanią czy Irlandią, nie umieszcza w zestawie zagadnień spisowych pytania o przynależność narodową). Władze krajów, które pozyskują dane na temat tożsamości narodowościowej, zbierają również informacje na temat języka domowego swych mieszkańców lub/i ich przynależności religijnej. Oczywiście należy mieć na uwadze, iż wszelkie statystyki narodowościowe (podobnie jak też wyznaniowe) – w tym zebrane w trakcie spisu powszechnego – dotyczą kwestii wrażliwych, subiektywnych. Są one tym samym trudno mierzalne, nie muszą odzwierciedlać rzeczywistej struktury etnicznej (bądź konfesyjnej), a ich wyniki najczęściej wywołują emocje, skutkują pojawieniem się różnic interpretacyjnych³.

² E. Gołata, *Spis ludności i prawda*, „Studia Demograficzne” 2012, nr 1(161), s. 51.

³ M. Barwiński, *Struktura narodowościowa Polski w świetle wyników spisu powszechnego z 2011 roku*, „Przegląd Geograficzny” 2014, t. 86, z. 2, s. 237.

Instytucja spisu powszechnego w państwach Grupy Wyszehradzkiej

Rozporządzenie nr 763/2008 Parlamentu Europejskiego i Rady UE ustanawia wspólne zasady dotyczące dostarczania przez państwa Unii Europejskiej co dziesięć lat wyczerpujących danych na temat ludności i mieszkań⁴. W załączniku do tego aktu wymienione są obligatoryjne tematy, objęte spisem powszechnym dla właściwych poziomów geograficznych NUTS (nomenklatura jednostek terytorialnych UE do celów statystycznych) – w przypadku ludności kraje Zjednoczonej Europy na poziomie krajowym są zobowiązane zebrać informacje odnośnie: płci, wieku, stanu cywilnego, bieżącej aktywności ekonomicznej, zawodu, statusu zatrudnienia, poziomu wykształcenia, kraju urodzenia, posiadanego obywatelstwa. Identyfikacja etniczno-narodowa, język czy wyznanie mieszkańców nie znalazły się w tym obligatoryjnym katalogu danych, pozyskiwanych w trakcie spisów powszechnych. Państwa członkowskie, realizując obowiązek dostarczenia wiarygodnych oraz szczegółowych danych Komisji Europejskiej (a właściwie jej urzędowi odpowiedzialnemu za publikację danych statystycznych całej UE – Eurostat), mogą opierać dane statystyczne na różnych źródłach wiedzy, m.in. tradycyjnych spisach powszechnych, kombinacji tradycyjnych spisów z badaniami reprezentacyjnymi czy odpowiednich badaniach opartych na próbie rotacyjnej. Narodowe spisy powszechne ze względów ekonomicznych nie są najczęściej realizowane według konwencji tradycyjnego zewidencjonowania ludności. Spis w Polsce w roku 2011, dla przykładu, był realizowany metodą mieszaną, tj. z wykorzystaniem systemów informacyjnych administracji publicznej oraz danych zebranych w badaniu pełnym i badaniu reprezentacyjnym (obejmującym 20 proc. wylosowanych mieszkań, tj. ok. 2,7 mln spośród 13,5 mln mieszkań).

⁴ *Rozporządzenie (WE) Parlamentu Europejskiego i Rady nr 763/2008 z dnia 9 lipca 2008 r. w sprawie spisów powszechnych ludności i mieszkań*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L218/14.

Państwa należące do Grupy Wyszehradzkiej (*Visegrad Group*)⁵ łączy sąsiedztwo, podobne uwarunkowania geopolityczne, wspólna historia, pokrewna kultura. W optyce etnicznej współczesna Polska, Węgry, Czechy i Słowacja są strukturami o różnym stopniu wewnętrznego zróżnicowania narodowościowego, co może prowadzić w trakcie spisu powszechnego do występowania istotnej różnicy w zakresie skali ujawniania przez rezydentów swojej przynależności etnicznej. Identyfikacja etniczno-narodowa (w spisie w Polsce posłużono się kategoriami: *narodowość* oraz *przynależność do narodu/ wspólnoty etnicznej*; na Węgrzech wystąpił termin *nemzetiséghez*⁶ oznaczającymi narodowość; w Czechach użyto terminu *národnost*, a na Słowacji posłużono się nomenklaturą *národnosť* – również oznaczających narodowość⁷) jest jednym z wymiarów społeczno-kulturowych, charakteryzujących mieszkańców Grupy Wyszehradzkiej, a poddawanych poznaniu w trakcie spisów powszechnych (w ramach tego bloku społeczno-kulturowego są także: język kontaktów domowych, język ojczysty, wyznanie religijne). W Polsce przynależność do narodu dominującego podczas ostatniego spisu zadeklarowało 97,1% mieszkańców (94,8% wyłącznie polską narodowość, 2,3% polską i równocześnie niepolską narodowość)⁸. Na Węgrzech tożsamość madziarską zaznaczyło 86,6% rezydentów⁹, na Słowacji 80,7% uczestników spisu zadeklarowało przynależność do narodu dominującego¹⁰, zaś

⁵ Potocznym określeniem grupy jest akronim V4. Celem utworzenia Grupy Wyszehradzkiej było pogłębienie kooperacji w zakresie budowy demokratycznych struktur państwowych oraz wolnorynkowej gospodarki, a docelowo uczestnictwo w procesie integracji europejskiej. Za datę powstania V4 przyjmuje się 15 II 1991 r., kiedy to prezydent L. Wałęsa (Polska), prezydent V. Havel (Czechosłowacja) i premier J. Antall (Węgry) podpisali deklarację o warunkach wzajemnej współpracy. Zob. www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europa/grupa_wyszehradzka, [Dostęp: 10.8.2008].

⁶ Zob. pytanie 34 oraz 35 w kwestionariuszu spisowym, [Dostęp: 10.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fCkRs8>>

⁷ Zob. pytanie 11 czeskiego spisu a.d. 2011 oraz pytanie nr 20 w słowackim kwestionariuszu, [Dostęp: 10.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2gIs1wQ>>.

⁸ *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2015, s. 29.

⁹ Zob. tablica 1.1.6.1, [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2gIA2li>>

¹⁰ [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2gpI9PG>>.

w Czechach ten odsetek wyniósł 64,3%¹¹. W świetle wyników spisu w Polsce największą *nieustawową* mniejszością narodowościową są Ślązacy (2,2% deklaracji identyfikacji wyłącznie śląskiej lub dualnej: śląskiej i innej), na Węgrzech najliczniejszą grupą mniejszościową są Romowie (3,1%), w Czechach Morawianie (5,0%), zaś na Słowacji żyje znacząca diaspora węgierska (8,5%).

Spis powszechny nie zawsze przebiega sprawnie – ze względu na negatywny stosunek pewnej części społeczeństwa, najczęściej przedstawicieli mniejszości. W przypadku spisów przeprowadzonych w roku 2011 w państwach Grupy Wyszehradzkiej nieincydentalne trudności wystąpiły na Słowacji. Największe przeszkody uaktywniły się w stolicy kraju, przede wszystkim w dzielnicy blokowisk Petržalka, gdzie z pracy przy spisie – z powodu bezpośredniego zagrożenia zdrowia (groźby, agresja) – zrezygnowało ponad stu rachmistrzów. W środkowej części kraju, w mieście Martin, mimo dużego zainteresowania pracą przy spisie, nie było chętnych na rozdawanie formularzy miejscowym Romom – w efekcie spis przeprowadzili pracownicy magistratu¹². Wyniki spisu powszechnego w Czechach we fragmentarycznym elemencie komponentu narodowościowego oraz wyznaniowego zostały nagłośnione w wielu państwach europejskich, stając się atrakcyjnym newsem medialnym. Opinia publiczna została poinformowana, że w kraju, kojarzającym się z pilzeńską marką motoryzacyjną *Škoda*, żyje większa społeczność wyznawców (zwolenników) filozofii rycerzy Jedi ze słynnej produkcji filmowej *Gwiezdne Wojny* (15 070 osób) niż osób narodowości romskiej (13 150 deklaracji). Wiceprezes Czeskiego Urzędu Statystycznego S. Drapal w czasie konferencji referującej przebieg i główne wyniki spisu powszechnego zakomunikował: *statystykom nie wypada oceniać, czy coś jest, czy nie jest grupą wyznaniową; nie można przecież zaniedbać małego miasta powiatowego*¹³.

¹¹ [Dostęp: 10.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2ge19E0>>.

¹² www.rp.pl/artykul/669987, [Dostęp: 10.08.2016].

¹³ [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <http://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/371235>.

Komponent etniczny w spisach powszechnych państw V4 w 2011 roku

Organizatorzy spisów powszechnych w państwach Grupy Wyszehradzkiej w części narodowościowej kwestionariuszy zastosowali różne formuły poznawcze, różne formy pytań o identyfikację narodowo-etniczną. Brzmienia pytań kwestionariuszowych wykorzystane w każdym z krajów w roku 2011 przedstawiają się następująco:

– Polska, użycie dwóch pytań: *Jaka jest Pana(i) narodowość? (Przez narodowość należy rozumieć przynależność narodową lub etniczną – nie należy jej mylić z obywatelstwem)*¹⁴. *Czy odczuwa Pan(i) przynależność także do innego narodu lub wspólnoty etnicznej?*

– Węgry, zastosowanie dwóch pytań: *Do jakiej narodowości przynależysz?*¹⁵ *Czy ankietowany przynależy – poza zaznaczoną powyżej – do innej narodowości?*

– Słowacja, pojedyncze pytanie – rubryka *Narodowość*; możliwość zakreślenia jednej z 14 wymienionych narodowości (słowacka, węgierska, romska, rusińska, ukraińska, czeska, niemiecka, polska, chorwacka, serbska, rosyjska, żydowska, morawska, bułgarska) bądź odznaczenie opcji *inna* z samodzielnym wpisaniem nazwy narodowości¹⁶.

– Czechy, pojedyncze pytanie-rubryka: *Narodowość. Podanie danych nie jest obowiązkowe. Można podać dwie narodowości (i pozostawione dwa puste wiersze do ewentualnego, samodzielnego uzupełnienia pierwszej i potencjalnie drugiej narodowości)*¹⁷.

¹⁴ W formularzu podano listę 13 ustawowych mniejszości narodowych i etnicznych (białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska, żydowska, karaimska, lemowska, romska, tatarska) oraz udostępnioną odpowiedź „inna (jaka?) ...”.

¹⁵ W odpowiedzi na to pytanie zamieszczono listę 18 narodowości (węgierska, bułgarska, cygańska, grecka, chorwacka, polska, niemiecka, armeńska, rumuńska, rusińska, serbska, chorwacka, słowacka, słoweńska, ukraińska, arabska, chińska, rosyjska, wietnamska) oraz pozostawiono otwartą odpowiedź *inna, mianowicie* Zob. [Dostęp: 14.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g3CMKx>>.

¹⁶ [Dostęp: 14.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2gpJ8zk>>.

¹⁷ [Dostęp: 14.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2gpInX8>>.

W analizowanych państwach Grupy V4 rodzime urzędy statystyczne w opracowaniach wyników spisu z 2011 roku na określenie osób, których identyfikacja etniczna nie została w trakcie spisu poznana, zastosowały następujące kategorie językowe:

- a) *nem kívánt válaszolni, nincs válasz* (odmowa odpowiedzi, brak odpowiedzi) – Węgry,
- b) *neuedeno* (nieznana) – Czechy,
- c) *nezistená* (niewykryta) – Słowacja,
- d) *nieustalona* – Polska.

Zjawisko luki identyfikacji etnicznej w spisach powszechnych a.d. 2011

W poniższych tabelach przedstawione zostały deklaracje mieszkańców państw należących do Grupy Wyszehradzkiej w zakresie identyfikacji narodowo-etnicznych z podziałem na deklaracje kobiet i mężczyzn, z wyeksponowaniem danych dotyczących zjawiska luk tej identyfikacji. W tabelach zestawiono wyniki w zakresie tożsamości narodowościowej w odniesieniu do deklaracji kobiet i mężczyzn, rezygnujących z możliwości udzielenia informacji na temat swojej identyfikacji narodowej na tle osób o ustalonej identyfikacji, przynależącej do dominującej grupy narodowej, grup mniejszościowych i ewentualnie osób o dualnej tożsamości etnicznej.

Tabela 1. Identyfikacje narodowo-etniczne w Polsce z uwzględnieniem podziału na płeć (Narodowy Spis Powszechny 2011)

Identyfikacja narodowo-etniczna		Kobiety		Mężczyźni	
		w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii	w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii
nieustalona		268 080	51,41	253 390	48,59
ustalona	wyłącznie polska	18 880 787	51,70	17 641 424	48,30
	polska i niepolska	429 761	49,32	441 679	50,68

Identyfikacja narodowo-etniczna		Kobiety		Mężczyźni	
		w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii	w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii
ustalona	wyłącznie niepolska	289 171	48,49	307 132	51,51
	bez przynależności	154	38,60	245	61,40
ludność kraju ogółem		19 867 953	51,59	18 643 870	48,41

Źródło: opracowanie własne na podstawie tablicy *Ludność według polskich i niepolskich identyfikacji narodowo-etnicznych i płci w 2011 roku* [w:] *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2015, s. 120.

Zjawisko luki identyfikacji narodowo-etnicznej w Polsce na tle państw V4 obejmuje marginalną część populacji. W najludniejszym kraju Grupy Wyszehradzkiej relatywnie niewielka grupa mieszkańców – 521 tys. spośród 38,5 mln (1,35%) – zrezygnowała z możliwości podania swej tożsamości narodowościowej. Porównując skłonność kobiet i mężczyzn do dzielenia się danymi, które uznawane są za wrażliwe, należy zauważyć minimalną nadreprezentację mężczyzn w grupie osób niechętnie informujących o własnej identyfikacji narodowo-etnicznej podczas spisu. W zbiorze rezydentów o nieustalonej tożsamości narodowościowej mężczyźni stanowią 48,59%, podczas gdy w populacji generalnej wynoszą 48,41%. Mężczyźni są równolegle silniej reprezentowani wśród osób deklarujących wyłącznie niepolską narodowość oraz deklarujących podwójną identyfikację (polską i niepolską). Łącznie świadczyć to może, iż w podzbiorze osób o nieustalonej tożsamości narodowościowej wśród kobiet znajduje się relatywnie znacząca liczba przedstawicielek niepolskiej oraz/bądź polskiej i niepolskiej tożsamości narodowościowej. Generalnie jednak, w Polsce, która wśród państw V4 charakteryzuje się najmniejszym odsetkiem mniejszości etnicznych, fenomen luki identyfikacji narodowościowej jest dalszoplanowy, a w ujęciu szczegółowym (różnicy w deklaracjach kobiet i mężczyzn) statystycznie nieistotny.

Tabela 2. Identyfikacje narodowościowe na Węgrzech z uwzględnieniem podziału na płeć (*Népszámlálás* 2011)

Identyfikacja narodowościowa	Kobiety		Mężczyźni		
	w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii	w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii	
nieustalona	711 547	50,87	687 184	49,13	
ustalona	węgierska	4 491 777	52,82	4 012 715	47,18
	mniejszości macierzyste ¹⁸	328 793	51,01	315 731	48,99
	mniejszości pozostałe	61 872	49,81	62 339	50,19
ludność kraju ogółem	5 219 149	52,52	4 718 479	47,48	

Źródło: opracowanie własne na podstawie tablicy 2.1.6.1 *A népesség nemzetiség, korcsoport, legmagasabb befejezett iskolai végzettség és nemek szerint*, [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fCkais>>.

Spośród państw grupy V4 Węgry są krajem o najwyższym wskaźniku feminizacji (110,6 kobiet na 100 mężczyzn). I chociaż w skali państwa odsetek kobiet przekracza 52,5% to w przypadku kategorii osób rezygnujących z udzielenia informacji na temat swej narodowości, ten odsetek jest wyraźnie niższy niż 51%. Zjawisko nadreprezentacji mężczyzn w gronie osób, które nie chciały udzielić informacji na temat swej identyfikacji etnicznej, należy tłumaczyć większą zachowawczością części kobiet w ujawnianiu wrażliwych danych o sobie. W ujęciu przedziałów wiekowych respondentów zjawisko zaniechania manifestacji przynależności etnicznej dotyczy ponadto w większej mierze osób średniego pokolenia.

¹⁸ *Hazai nemzetiségek* – mniejszości narodowe, które mają swoje korzenie na Węgrzech. Nie chodzi tu o liczbę danej mniejszości, ale o długoletni związek z Węgrami. Jest ich 13: Bułgarzy, Cyganie (Romowie), Grecy, Chorwaci, Polacy, Niemcy, Ormianie, Rumuni, Rusini, Serbowie, Słowacy, Słowacy, Ukraińcy.

Tabela 3. Identyfikacje narodowościowe na Słowacji z uwzględnieniem podziału na płeć (*Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*)

Identyfikacja narodowościowa		Kobiety		Mężczyźni	
		w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii	w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii
nieustalona		179 031	46,81	203 462	53,19
Ustalona	słowacka	2 249 888	51,69	2 102 887	48,31
	inna niż słowacka	340 345	51,43	321 423	48,57
ludność kraju ogółem		2 769 264	51,31	2 627 772	48,69

Źródło: opracowanie własne na podstawie tablicy nr 115 *Obyvatel'stvo podľa pohlavia a národnosti*, [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <http://bit.ly/2euAXVO>.

Wyniki spisu powszechnego przeprowadzonego w roku 2011 na Słowacji w zakresie komponentu etnicznego informują o nad-reprezentacji mężczyzn wśród osób o nieustalonej identyfikacji narodowościowej. W społeczności liczącej 382,5 tys. rezygnujących z manifestacji tożsamości etnicznej mężczyźni stanowią 53,2%, podczas gdy w populacji generalnej 48,7%. Te dane utwierdzają w przekonaniu, że analizując fenomen luk identyfikacji narodowościowej w państwach Grupy Wyszehradzkiej nie można pominąć czynnika płci.

Zjawisko luki identyfikacji narodo-etnicznej w Czechach na tle krajów Grupy V4 przybrało skrajną postać – aż 2,64 mln mieszkańców spośród 10,44 mln, czyli co czwarty rezydent Republiki Czeskiej zaniechał manifestacji własnej narodowości. Należy zaznaczyć, że spośród czterech analizowanych spisów jedynie w czeskim kwestionariuszu – w rubryce dotyczącej narodowości – znalazła się informacja, że podanie danych nie jest obowiązkowe. Tego rodzaju komunikat bez wątpienia nie mobilizuje osób uczestniczących w spisie do podzielenia się informacją etniczną. Porównując skłonność kobiet i mężczyzn do dzielenia się danymi, które są przez wielu traktowane jako prywatne, należy ponownie zauważyć nadreprezentację mężczyzn w grupie osób niechętnie informujących o identyfikacji narodowościowej.

Tabela 4. Identyfikacje narodowościowe w Czechach z uwzględnieniem podziału na płeć (*Sčítání lidu, domů a bytů* 2011)

Identyfikacja narodowościowa		Kobiety		Mężczyźni	
		w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii	w liczbach bezwzględnych	odsetek danej kategorii
nieustalona		1 283 011	48,55	1 359 655	51,45
ustalona	wyłącznie czeska	3 518 542	52,42	3 193 082	47,58
	wyłącznie nieczeska ¹⁹	419 292	49,11	434 469	50,89
ludność kraju ogółem		5 326 794	51,04	5 109 766	48,96

Źródło: opracowanie własne na podstawie tablicy nr 111 *Obyvatelstvo podle pohlaví a podle druhu pobytu, státního občanství, způsobu bydlení, národnosti a náboženské víry*, [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fkEJBz>>.

W licznej grupie rezydentów o nieustalonej tożsamości narodowościowej mężczyźni stanowią 51,5%, podczas gdy w populacji generalnej 49%.

Podsumowanie

Odsetek osób, które zrezygnowały (z różnych powodów) z możliwości udzielenia odpowiedzi na pytanie o przynależność etniczną w ostatniej edycji spisu powszechnego (2011) w krajach Grupy Wyszehradzkiej jest silnie zróżnicowany – od 1,4% w przypadku Polski, do 25,3% w Czechach. Niższa skłonność ujawniania tożsamości etnicznej, jak można wnioskować, porównując przytoczone dane spisowe, wystąpiła w każdym z państw V4 w większej mierze wśród kobiet niż mężczyzn (w każdym z krajów Grupy Wyszehradzkiej udział kobiet wśród osób wycofujących się

¹⁹ Kategoria obejmująca deklarację reprezentantów dziesięciu mniejszości o największej liczbie (wg kolejności diaspory): morawska, słowacka, ukraińska, polska, wietnamska, niemiecka, rosyjska, śląska, węgierska, romska.

z przyznania się do danej tożsamości narodowościowej był niższy niż udział kobiet w populacji generalnej).

Tabela 5. Luka identyfikacji narodowościowej w państwach V4: deklaracje kobiet

Skala zjawiska luki narodowościowej (odsetek populacji generalnej z nieustaloną identyfikacją etniczną)	Państwo Grupy V4	Odsetek kobiet wśród osób o nieustalonej identyfikacji narodowościowej	Odsetek kobiet w populacji i generalnej kraju	Różnica w pkt. procentowych
1,35%	Polska	51,41%	51,59%	-0,18
7,09%	Słowacja	46,81%	51,32%	-4,51
14,65%	Węgry	50,87%	52,52%	-1,65
25,32%	Czechy	48,55%	51,04%	-2,49

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze spisów powszechnych 2011 w Polsce, Czechach, na Węgrzech i Słowacji.

Kobiety są tradycyjnie bardziej konserwatywne, a także częściej konformistyczne, w zauważalnie większym stopniu przywiązują wagę do powinności państwowych (obywatelskich), a zarazem cechują się większą zachowawczością. Równolegle we wszystkich analizowanych państwach, na etapie interpretacji wyników spisów w zakresie identyfikacji narodowościowych, pojawiły się – nie po raz pierwszy – mocne przesłanki potwierdzające zasadę, iż przedstawiciele wielu mniejszości preferują postawę nieujawniania swojej narodowości. W świetle tej zasady oraz przytoczonych zestawień uprawnione jest sformułowanie następującej tezy: niższa skłonność ujawniania tożsamości etnicznej w grupie mniejszości narodowościowych krajów V4 dotyczy w większej części kobiet aniżeli mężczyzn.

Zainteresowanie zjawiskiem luk identyfikacji narodowościowej mobilizuje do podjęcia kolejnych, pogłębionych analiz z zakresu społecznych oraz politycznych konsekwencji tego fenomenu. Uprawnione byłoby przeprowadzenie badań koncentrujących się na tym, jakie są następstwa niepełnej wiedzy o strukturze na-

rodowości państwa, w jaki sposób luki identyfikacji etnicznych wpływają na wybrane aspekty polityki narodowościowej.

Bibliografia

Źródła statystyczne

2011. *Evi Nepszamlalas. Nemzetisegi adatok*, oprac. G. Vukovich, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 2014, [Dostęp: 10.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2g11k5z>>.
- A népesség nemzetiség, korcsoport, legmagasabb befejezett iskolai végzettség és nemek szerint*, [Dostęp: 10.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fCkais>>.
- Kwestionariusz spisowy*, [Dostęp: 10.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fCkRs8>>.
- Obywatelstwo podľa pohlavia a národnosti*, [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2euAXVO>>.
- Obyvatelstvo podle pohlaví a podle druhu pobytu, státního občanství, způsobu bydlení, národnosti a náboženské víry*, [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2fkEJBz>>.

Akty normatywne

- Rozporządzenie (WE) Parlamentu Europejskiego i Rady nr 763/2008 z dnia 9 lipca 2008 r. w sprawie spisów powszechnych ludności i mieszkańców*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L218/14, [Dostęp: 13.08.2016]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2gvaHsj>>.

Opracowania

- Barwiński M., *Struktura narodowościowa Polski w świetle wyników spisu powszechnego z 2011 roku*, „Przegląd Geograficzny” 2014, t. 86, z. 2, ISSN 0033-2143.
- Gołata E., *Spis ludności i prawda*, „Studia Demograficzne” 2012, nr 1 (161), ISSN 0039-3134.
- Krywult-Albańska M., *Spis powszechny jako źródło informacji o ludności*, „Studia Socjologiczne” 2012, nr 4, ISSN 0039-3371.
- Kwestie spisowe a tożsamość etniczno-kulturowa autochtonicznych mniejszości na pograniczach*, red. S. Jackiewicz, Wydawnictwo UwB, Białystok 2012, ISBN 978-83-7431-328-5.

- Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności z 2011 roku*, red. S. Łodziński, K. Warmińska, G. Gudaszewski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2015, ISBN 978-83-7383-735-5.
- Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015, ISBN 978-83-7027-597-6.
- Ścigaj P., *Tożsamość narodowa: zarys problematyki*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2012, ISBN 978-83-7638-261-6.
- Witkowski J., *Organizacja narodowych spisów powszechnych 2002: [Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, Powszechny Spis Rolny 2002, oprac. pod kierunkiem Janusza Witkowskiego*, Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2004, ISBN 83-7027-279-7.